

ADAM MICKIEWICZ

ŚMIERĆ PUŁKOWNIKA

opracowanie lektury

Wybór materiałów i opracowanie: Krystian Ślęczka

I. O autorze.

Adam Mickiewicz urodził się 24 grudnia 1798 roku w Nowogródku lub w Zaosiu pod Nowogródkiem. W 1807 roku rozpoczął naukę w powiatowej szkole dominikańskiej w Nowogródku. W 1812 roku zmarł jego ojciec. W tym samym roku spotkał się wielką historią: z przemarszem przez Nowogródek wojsk Napoleona, w tym legionów pod wodzą księcia Józefa Poniatowskiego. W 1815 roku zapisał się na czteroletnie studia na Uniwersytecie Wileńskim, a w październiku 1817 roku założył z przyjaciółmi Towarzystwo Filomatów. W 1819 roku rozpoczął pracę nauczycielską w szkole powiatowej w Kownie. W 1820 roku umiera matka Adama Mickiewicza. Tego samego roku powstaje *Oda do młodości* oraz rozpoczyna prace nad II częścią *Dziadów*. W kolejnym roku powstaje pierwszy tomik *Poezji*, zawierający *Ballady i romanse*. W listopadzie 1823 roku zostaje wraz z innymi filomatami aresztowany, a w kolejnym roku

zostaje zesłany w głąb Rosji. W 1825 roku odbył wycieczkę na Krym, która zaowocowała cyklem wspaniałych sonetów. W 1828 roku zostaje wydany *Konrad Wallenrod*. W 1829 roku otrzymuje zezwolenie na opuszczenie Rosji i odbywa podróż po Europie zachodniej. W kolejnym roku przebywa we Włoszech i Szwajcarii, a w 1831 roku przyjeżdża do Wielkopolski. W 1832 roku wraca do Paryża, wydaje III część *Dziadów* oraz rozpoczyna pisanie *Pana Tadeusza*, który premierę ma w 1834 roku. W roku premiery poematu epickiego bierze ślub z Celiną Szymanowską. Z ich związku na świat przychodzą dwie córki i czterech synów. W 1839 roku rozpoczyna wykładanie na Akademii w Lozannie, w tym okresie powstają liryki lozańskie, które nie zostają opublikowane za jego życia. W latach 1840-1844 obejmuje profesurę literatury słowiańskiej w College de France. W 1841 roku po raz pierwszy spotyka podającego się za proroka Andrzeja Towiańskiego i wraz z nim zakłada Koło Sprawy Bożej. Po dwóch latach jednak zrywa z Towiańskim. W 1848 roku Mickiewicz zakłada legion w związku z wydarzeniami Wiosny Ludów. W 1852 roku otrzymuje pracę w Bibliotece Arsenалу w Paryżu. W marcu 1855 roku umiera jego żona. 26 listopada tego roku poeta umiera pod Konstantynopolem. W 1890 roku jego prochy zostają przeniesione z Montmorency na Wawel.

Źródło: <https://zyciorisy.info/adam-mickiewicz/>

II. Geneza utworu.

Geneza utworu jest ściśle związana z powstaniem listopadowym w 1830 r. Wiersz został poświęcony **Emilii Plater** – szlachciance, która w męskim przebraniu wzięła udział w walkach powstańczych. Dowodziła w stopniu kapitana niewielkim oddziałem wojska polskiego. W wyniku poniesionych obrażeń Platerówna zmarła w Justianowie 23 grudnia 1831 r. Utwór stanowi hołd dla kobiety-żołnierza.

Źródło: <https://lektury.gov.pl/lektura/smierc-pulkownika>

III. Rodzaj i gatunek literacki.

RODZAJ LITERACKI: **liryka (z elementami epiki)**. GATUNEK: **poemat opisowy**.

Nazwa gatunku wskazuje na jego główną funkcję, czyli opis. Przedmiotem opisu najczęściej bywa krajobraz, zabytki kultury, przyroda, prace rolne czy inne zajęcia. Poemat opisowy to utwór o charakterze dydaktycznym pisany wierszem. Niejednokrotnie zawiera też wątki filozoficzne i refleksyjne.

Gatunek znany był już w starożytności, poematem opisowym są np. „Georgiki” Wergiliusza czy „Prace i dnie” Hezjoda. Do tych przykładów najczęściej nawiązywali twórcy oświecenia tworzący w stylu klasycznym. W XVIII wieku poemat opisowy stanowił jeden z głównych gatunków niefabularnej epiki, skupionej na przekazie dydaktyczno-filozoficznym. Ta forma wypowiedzi doskonale nadawała się do propagowania racjonalistycznego oświeceniowego światopoglądu.

Źródło: <https://eszkola.pl/jezyk-polski/poemat-opisowy-965.html>

IV. Czas i miejsce akcji.

W wierszu **nie podano dokładnego miejsca i czasu**. Wiemy, że pułkownik umiera **w chacie leśnika, gdzieś w puszczy**. Biorąc jednak pod uwagę, że Emilia Plater to postać historyczna, możemy przyjąć, że jest to chata **niedaleko Sejn** (choć w rzeczywistości Plater umiera w dworku Abłamowiczów), **23 grudnia 1831 roku**.

Źródło: <https://www.bryk.pl/lektury/adam-mickiewicz/smierc-pulkownika.czas-i-miejsce-akcji>

V. Streszczenie utworu.

Gdzieś w głuchej puszczy, zebrała się rota, czyli oddział piechoty, ubrany w zielone mundury. Żołnierze przybyli tam nie bez powodu. W **chatce leśnika, w niewielkiej izbie kona ich pułkownik**. Wierni żołnierze pełnią straż, czuwają nad umierającym dowódcą:

*W głuchej puszczy, przed chatką leśnika,
Rota strzelców stanęła zielona;
A u wrót stoi straż Pułkownika,
Tam w izdebce Pułkownik ich kona.*

Tajemniczy pułkownik zdobył uznanie nie tylko w oczach towarzyszy broni, ale także wśród prostego ludu. Wieśniacy również zebrali się przed chatą leśnika, płacząc i pytając o zdrowie żołnierza. Cześć, jaką mu oddają, świadczy o tym, że człowiek **ten był wielkiej mocy i sławy**. Oznacza to, że dzięki swojej odwadze zyskał uznanie, zarówno wśród żołnierzy, jak i wieśniaków:

*Wódz to był wielkiej mocy i sławy,
Kiedy po nim lud prosty tak płacze
I o zdrowie tak pyta ciekawy.*

W kolejnej zwrotce podmiot liryczny, czyli osoba mówiąca w wierszu, skupia się na pułkowniku. Umierający żołnierz wydaje ostatni rozkaz. **Prosi, by osiodłano jego konia i przyprowadzono go do izby.** Pułkownik chce zobaczyć odważne zwierzę, po raz ostatni, przed śmiercią:

*Kazał konia Pułkownik kulbaczyć,
Konia w każdej sławnego potrzebie;
Chce go jeszcze przed śmiercią obaczyć,
Kazał przywieść do izby – do siebie.*

Umierający prosi również o **przyniesienie munduru i całego ekwipunku**, który służył mu w czasie walki. Podmiot liryczny porównuje zachowanie pułkownika do postawy bohatera potopu szwedzkiego i wojny polsko-rosyjskiej (1654–1667), hetmana **Stefana Czarnieckiego**. Porównanie przez podmiot liryczny pułkownika do tak ważnej postaci ma na celu gloryfikację, czyli uwznioślenie konającego żołnierza:

*Kazał przynieść swój mundur strzelecki,
Swoją kordelas i pas i ładunki;
Stary żołnierz – on chce, jak Czarniecki,
Umierając, swe żegnać rynsztunki.*

Widać to doskonale w kolejnej zwrotce, kiedy do umierającego żołnierza **przychodzi ksiądz z komunią lub z ostatnim namaszczeniem**. Zbliżająca się śmierć pułkownika jednoczy zebranych w modlitwie – żołnierzy i lud. Płaczą nawet najstarsi mundurowi, którzy pamiętają jeszcze czasy Kościuszki. Chociaż wojacy ci walczyli na niejednym polu bitwy i poznali okropności wojny, bledną z żalu, na myśl o zbliżającej się śmierci pułkownika. Szlochają i modlą się za niego razem z prostym ludem i kapłanem:

*A gdy konia już z izby wywiedli,
Potem do niej wszedł ksiądz z Panem Bogiem;
I żołnierze od żalu pobledli,
A lud modlił się klęcząc przed progiem.
Nawet starzy Kościuszki żołnierze,
Tyle krwi swej i cudzej wylali,
Łzy ni jednej – a teraz płakali,
I mówili z księżami pacierze.*

W kolejnej zwrotce podmiot liryczny sygnalizuje, że upłynęło trochę czasu. Jest już ranek. Biją dzwony, lecz przy chacie leśniczego nikt nie czuwa. Przyczyną jest **napad Moskali**, czyli Rosjan:

*Z rannym świtem dzwoniono w kaplicy;
Już przed chatą nie było żołnierza,
Bo już Moskal był w tej okolicy.*

W kolejnych wersach **podmiot liryczny nazywa zmarłego rycerzem**. Mamy tu do czynienia z wyraźną aluzją do średniowiecznej *Pieśni o Rolandzie* oraz do wszystkiego, co wiąże się z etosem rycerskim: odwaga, honor, oddanie, niezachwiana wiara w Boga:

*Przyszedł lud widzieć zwłoki rycerza.
Na pastuszym tapczanie on leży –
W ręku krzyż, w głowach siodło i burka,
A u boku kordelas, dwururka.*

Ostatnia zwrotka wiersza zaskakuje. Podmiot liryczny ujawnia bowiem tożsamość pułkownika. **Okazuje się, że to młoda kobieta, Litwinka, wódz, uczestniczka powstania, Emilia Plater:**

*Lecz ten wódz, choć w żołnierskiej odzieży,
Jakie piękne dziewicze ma lica?
Jaką pierś? – Ach, to była dziewica,
To Litwinka, dziewica–bohater,
Wódz Powstańców – Emilija Plater*

Podmiot liryczny nazywa Emilię Plater dziewczą, by podkreślić jej niewinność i młody wiek. Mimo tego kobieta jest żołnierzem, wodzem, dowódcą jednego z oddziałów partyzanckich, biorących udział w powstaniu listopadowym. Znamienny jest fakt, że wcześniej Plater zostaje określona jako „**stary żołnierz**”. Ten zabieg jest celowy. Choć Emilia Plater jest nazwana dziewczą, ze względu na swoją niewinność i młody wiek, swoją odwagą **dorównuje doświadczonym i sędziwym wojakom.**

Źródło: <https://www.bryk.pl/lektury/adam-mickiewicz/smierc-pulkownika.streszczenie-szczegolowe>

VI. Plan wydarzeń.

1. Oddział piechoty gromadzi się przed chatą leśnika.
2. Żołnierze pełnią wartę przy konającym pułkowniku.
3. Lud opłakuje dzielnego wodza.
4. Pułkownik chce zobaczyć swojego konia i żołnierski rynsztunek.
5. Pułkownik przyjmuje ostatni sakrament.
6. Żołnierze opłakują swojego wodza.
7. Mundurowi i wieśniacy modlą się razem z kapłanem.
8. Okolice najeżdżają Moskale.
9. Zwłoki pułkownika zostają odnalezione, a przy nich krzyż i żołnierski ekwipunek.
10. Dzielnym pułkownikiem okazuje się kobieta, Emilia Plater.

Źródło: <https://www.bryk.pl/lektury/adam-mickiewicz/smierc-pulkownika.plan-wydarzen>

VII. Problematyka.

Śmierć pułkownika jest rodzajem hołdu, który Adam Mickiewicz składa Emilii Plater. Bohaterka powstania listopadowego zostaje nazwana w nim „starym żołnierzem” i „rycerzem”, chociaż pod koniec wiersza, okazuje się, że to młoda kobieta. W ten sposób podmiot liryczny, który może być utożsamiany z poetą, **gloryfikuje waleczne czyny Plater i upamiętnia jej niezwykłą odwagę**. Zarówno żołnierze, jak i lud opłakują kobietę. Ostatnie chwile Plater zostają porównane do momentu **śmierci legendarnego wodza, hetmana Stefana Czarnieckiego**, co podkreśla poświęcenie i zasługi Emilii Plater w powstaniu listopadowym. Doskonale widać to w warstwie językowej utworu, która nacechowana jest emocjonalnie. W wierszu pojawiają się bowiem porównania, wykrzyknienia oraz epitety, które podkreślają bohaterstwo umierającej Emilii Plater, a także oddanie i szacunek, którymi darzą ją żołnierze i prosty lud.

Źródło: <https://www.bryk.pl/lektury/adam-mickiewicz/smierc-pulkownika.problematyka>

VIII. Emilia Plater.

Emilia Plater – tytułowy pułkownik, Litwinka arystokratycznego pochodzenia, **jedna z pierwszych inicjatorek powstania listopadowego na Litwie**. Plater wyróżniała się na tle kobiet swoich czasów. Nie miała łatwego dzieciństwa. Jej ojciec był hulaką, dlatego wraz z matką zamieszkały u bliskich krewnych. Emilia wychowywała się razem z kuzynami, co ukształtowało jej charakter. Wzorem dla tej młodej dziewczyny była Laskarina Bubulina, Greczynka, która walczyła w powstaniu przeciwko Turkom, samodzielnie dowodząc okrętami. W momencie wybuchu powstania listopadowego Emilia Plater służyła w oddziale partyzanckim, który założył jej kuzyn, Cezary Plater. **Kobieta wezwała mieszkańców okolicznych dworów do udziału w powstaniu**. Ochotników nie brakowało.

Po pewnym czasie Plater razem ze swoją przyjaciółką, Marią Prószyńską, dołączyła do oddziału Karola Zaluskiego. Tam walczyła u boku rodziny i przyjaciół, strzelców spod Wilkomierza. Droga była trudna, a oddział wciąż znajdował się pod ostrzałem. Kiedy wycieńczona Emilia straciła przytomność, została przeniesiona do jednej z chat, pod opiekę wileńskich chłopów. Po powrocie do zdrowia Plater wzięła udział w przegranej bitwie pod Kownem. Wówczas dowódca pułku, Stanisław Macewicz, jej adorator, uratował jej życie. Kobieta wzięła jeszcze udział w bitwie pod Szawlami. Jej odwaga została doceniona. **Generał Chłapowski mianował dzielną kobietę generałem 25. pułku piechoty liniowej**. Po kolejnych przegranych bitwach generał Chłapowski skapitulował. Plater sprzeciwiła się temu i dołączyła do ostatnich walczących oddziałów, pomimo tego, że była chora. Żołnierze zanieśli ją do chaty niedaleko Sejna, a później do dworku rodziny Abłamowiczów w Justynowie. **Przed śmiercią Emilia Plater dowiedziała się jeszcze o upadku powstania listopadowego**. Bohaterka zmarła 23 grudnia 1831 roku, ponad miesiąc po swoich 25. urodzinach. To właśnie poetycki obraz jej ostatnich chwil, Mickiewicz przedstawił w wierszu „**Śmierć pułkownika**”.

Źródło: <https://www.bryk.pl/lektury/adam-mickiewicz/smierc-pulkownika.charakterystyka-bohaterow>

IX. Motywy literackie.

Śmierć Pułkownika możesz wykorzystać w tematach prac dotyczących m.in.:

- patriotyzm,
- bohaterska śmierć,
- poświęcenie,
- kobieta żołnierz.